

IRVIN LUKEŽIĆ

Irvin Lukežić, Čavle, Grobnik 5

Izvorni znanstveni članak
UDK 949.713 (093)

PRIOG POZNAVANJU PRIMORSKO-GORANSKIH VEZA U 16. I 17. STOLJEĆU

Već stoljećima traje povezanost između primorskih vinodolskih gradova i goranskog zaleđa; veze kulturne, političke, ekonomske, etničke, socijalne... U radu prezentiramo nekoliko novih dokumenata iz tog problemskog područja.

Primorsko kopno i njegovo goransko zaleđe, prostori od mora do Kupe kao živa kontaktna područja povezana trgovačkim, kulturnim i političkim interesima artikulirat će se tijekom vijekova u osebnju cjelinu. Goranskim reljefom prolaze važni srednjovjekovni trgovački putevi prema Kranjskoj i Hrvatskoj.¹ Na jednoj od tih trgovačkih arterija formiralo se je u 15. st. i prvo sjedište vlasteoske uprave frankopanskih posjeda u Gorskom kotaru: Gerovo² (do tada je područje zapadnog dijela Gorskog kotara bilo pod upravom vinodolskih gradova Grobnika i Hreljina) koje će uz Trsat sve do sredine 17. st. ostati pod (crkvenom) jurisdikcijom grobničke župe.³ Jenjavanjem turske opasnosti, jačanjem starih i izgradnjom novih prometnih veza (Karolina, Jozefina,

¹ Pravac Trsat — Grobnik — Gerovo — Prezid i Bakar — Lič — Fužine — Delnice — Brod na Kupi — Moraviče — Lukovdol — Esiljevo — Ozalj (smjer se račvao kod Liča na Mrkopalj — Ravnu Goru — Vrbovsko — Gomirje do Bosiljeva). Na te glavne smjerove frankopanskih prometnica priključile su se u 17. st. Rijeka i Kraljevica.

² Gerovo je 1558. najveće goransko mjesto sa 30 kmetovskih selišta. U njemu je tada živjelo i 17 kmetova koji su se tu sklonili pred Turcima; Gorski kotar (zbornik), Delnice 1981. str. 286. U 17. stoljeću formiraju se Čabar i Brod na Kupi kao samostalna vlastelinstva Zrinskih.

³ »1653. 26. Genara bi odbyen Tersat ij Gerovo, od ove Grobniske Plovanije, jer 6 Redovnicz, tolikomu puklu zadovoljiti nemogase ij to bi uchinyeno po Prestlomu Gnu Biskupu Petru Marianu po Cesarskoj Zapovidi ij Urdinu u Gerovu bi pop Ivan Chop, a na Tersatu pop Ivan Antonich«; Historijski arhiv Rijeka, Matica vjenčanih Grobnika 1733—1815 (zapis na poledin knjige).

Lujzijana) intenzivno se razvija gospodarstvo: eksploatiraju se šume, stvaraju prve manufakture, pojavljuju se nova zanimanja, proširuju se vidici; uz pilanare, mlinare, kovače, ugljenare (palere), vapneničare, tesare, stolare, drvo-sječe i gorščake⁴ — sve brojniji su trgovci, krčmari i poduzetnici⁵. Stvara se novi jezični, kulturni i folklorni amalgam (». . . uz postojeće starosjedilačko mahom čakavsko stanovništvo južnih i jugoistočnih predjela Gorskog kotara nakon izgradnje Karoline — tu se naseljuje novo primorsko stanovništvo, pa štokavsko stanovništvo s krajiških međa, te kajkavci iz pokrajinskih goransko-kranjskih područja. . .«).⁶ Taj kulturno otvoren prostor žarište je novih kulturnih oblikovanja nastalih stapanjem i prožimanjem utjecaja mediteranske, dinarske i alpske provenijencije. Upravo u zapadnom području Gorskog kotara koje pripada primorskoj etnografskoj sferi gdje su oduvijek bile jake i prisne veze primorskog i goranskog stanovništva takva su oblikovanja naj-snažnija. »Promatrajući kretanje vinodolskih težaka a osobito vinodolskih i grobničkih ovčara na njihovim putevima od mora prema kopnu, sa uskog obalnog pojasa između Ledenica, Bribira, Grižana, Drivenika, Hreljina i Grobnika prema planinskom zaleđu (smjer kretanja koji predstavlja osnovnu gospodar-sku orijentaciju primorskog seljaka), uočljivo je da su se na poziciji Liča sa-stajali životni interesi obiju strana: i one vinodolske, iz vinodolskih gradova i sela, i dakako ličke«. ⁷

Ovi su prostori tijekom 16. i 17. stoljeća sastavni dio velikog feuda Zrin-skih i Frankopana,⁸ sve do propasti urote (1670). Koncentrirajući golema ma-terijalna sredstva u svojim rukama⁹ ovi su velikaši povezali velik dio tadašnje Hrvatske u jedinstvenu cjelinu; između mora i unutrašnjosti u to doba cvate trgovina najraznovrsnijom robom;¹⁰ unapređuju se vlastelinska gospodarstva a nekad izolirana područja povezuju zajednički poslovi i interesi: tješnje su veze među stanovništvom.

⁴ Izrađivali su jarbole, vesla i grede.

⁵ Gorski kotar, o. c. str. 540.

⁶ Ibidem, str. 337.

⁷ Ibidem, str. 338 (rad Beate Gotthardi — Pavlovsky: Etnografski prostor i sadržaji, u zborniku); »Zapadno područje Gorskog kotara; oko Fužina Liča i Lo-kava, uvijek je bilo više vezano za Vinodol a krajem XVIII st. bilo je upravno zasebno uređeno sjedište kaštelanata u Fužinama.« (isto, str. 305).

⁸ Laszowski, E., Gorski kotar i Vinodol, Zagreb 1923; izvorna dokumentacija za ovo razdoblje; Laszowski, E., Izbor isprava velikih feuda Zrinskih i Frankopana, JAZU, Zagreb 1951.

⁹ »Zrinsko-frankopanska imanja protezala su se poput neke poluge preko čita-ve Hrvatske, od rijeke Mure do Jadranskog mora. Ta su imanja doista i bila poluga koja je povezivala hrvatske zemlje.« Adamček, J., Zrinsko-frankopanska zavjera (1664—1671), katalog izložbe »Hrvatski knezovi Zrinski i Frankopani«, izd. Povijesnog muzeja Hrvatske i Arhiva Hrvatske, Zagreb 1971. str. 9.

¹⁰ Iz Primorja za Čakovec nabavlja se vino (malvazija), suhe hobotnice, oštigrice, datule, rakovi; iz Venecije se uvozi sukno, skrlet, granat, konci, staklo, sapun, knjige; iz Slovenije krzno i puščani prah. Lasowski, Izbor. . . , o. c. str. 6 (predgovor M. Mirkovića).

Nakon sloma urote Zrinsko-Frankopanske ovi su veliki posjedi prešli u ruke habsburškog Dvora respective Kraljevske ugarske dvorske komore. Tako su se ogromna sredstva s konfisciranih imanja počela slijevati u kraljevski erar.¹¹ Stotinu godina kasnije, u vrijeme jozefinskog apsolutizma, ovi teritoriji reinkorporirali su se s Rijekom Hrvatskoj.¹²

Među spisima iz ostavštine Zrinskih i Frankopana u Arhivu Hrvatske u Zagrebu¹³ pronašao sam zanimljiva otvorena pisma kojima pučani nekih vinodolskih gradova (i Senja) svjedoče o davnašnjoj povezanosti primorskih i goranskih prostora.

U siječnju 1671. prisežu pučani grižanski da su »bila vasma Lokve na ovu Bandu K Lichu« nešto ispred puka posvjedočuju starci Mate Košuljandić »ki ima okol let szto« i Martin Santić »Sztari« (vidi prilog I).¹⁴ Mjesec dana kasnije slijepi hreljinski plovnik Juraj Grubišić izjavio je da su Lokve »pristoieche pod Hrilin Grad« i da su po drugi put naseljene (vidi prilog II).¹⁵ Da bi potkrijepio svoju tvrdnju dao je iz starog psaltira »iz koiega officij govori« prepisati jednu staru sentenciju (tj. spor) čiji je original najvjerojatnije bio pisan glagoljicom. Naime, u studenom 1502. izbio je spor »met liudi Lichkimi, Lokauskimi i Delnichkimi za nikoiega praszca« pa je tadašnji knez Valentin poslao na lice mjesta svoje namjesnike. Presuda je riješena u korist Ličana i to po starim običajima i zakonima »ke su slishali od svojih otacz« a koji glase: »ki zviru (tj. životinju op. I.L.) zmessta gane daie niegov do tri dni«. Gospodin (feudalac) u podjeli nije mogao participirati zato jer je prasac bio mali a »od malih ne gre nistar, nego velikoga praszca glava, a od medvida dlane« (vidi prilog III).¹⁶ Vidimo, dakle, da je naša stara pravna kazuistika bila vrlo rigorozna. U rujnu 1673. grižanski kaptol svjedoči da su Lokvarce »vazda hrilane branili y za Szuoie dersali« potvrdivši pri tom da su Lokve iznova naseljene (vidi prilog IV).¹⁷ Posljednje u ovom nizu donosimo svjedočanstvo bivšeg broskog oficijala grofova Zrinskih, Senjanina Antona Kuhačevića (vidi prilog V).¹⁸

Razumljivo, ovi dokumenti ne mogu dati potpunu i jasnu sliku o vremenu i ljudima. Vidimo samo fragmente, naziremo konture problema. Njih će rasvjetliti i potpunije objasniti tek buduća istraživanja.

¹¹ »Administrator Grgur Pavešić je od 1673—1679. vodio točne račune o prihodima i rashodima konfisciranih posjeda. Iz tih se računa vidi da je samo u toku šest godina sa zrinsko-frankopanskih posjeda predano Ugarskoj kraljevskoj komori oko 135.000 forinti čistog prihoda.« Adamček, o.c. str. 14.

¹² Erceg, I., Konfiskacija Zrinsko-frankopanskih imanja (Postanak i ukinuće severinske županije u Hrvatskom primorju i Gorskom kotaru, Jadranski zbornik, V, Rijeka — Pula 1962, str. 36—81.

¹³ Aota Zrinjano Frangepaniana (Fond Zrinskih i Frankopana.

¹⁴ Ibidem, kutija 2.

¹⁵ Ibidem, kutija 3.

¹⁶ Ibidem, kutija 3.

¹⁷ Ibidem, kutija 2.

¹⁸ Ibidem, kutija 3.

Prilozi

I

Anno 1671. die Prima Januar. Mi Puk Griski chinimo veruvanie daie vasdar bil Lich Toich Lokve. Berkopal Pod onu bandu, y dasé vasdar obversuval Plovan Lichki taiszta meszta Naipervo Poszuedochi Polagh toga Puka Matthe Kossulandich ki ima okol let szto... ki pouida da szu vasda bile Lokve na ovu Bandu K Lichu. Drugi posuedochi Martin Zantich Sztari, da Szlisu na onu bandu Lokve rechene. Jos daie chul daie bil ubien Haszanouich kie bil kapitan uono vrime Vinodolsski y hoteliszuga Bakrane uzeti daga hote zakopati u Bakru y niga dal Plovan Bribirski zato zakopat nego szuga zakopali u hrelinu iztoga kapitana, y Pod Hrelin Szlise rechene Lokve...

II

Testimonium pro villa Loque

Ja pop Juraj Grubisich Plebanus Hrilinski, daiem naznanie zovim moim otvorenim pismom predkoiu godar Goszpodu ali Poglavitie liudi doide ovo moie Pismo. szkin suedochim na moiu redovniku conscientu da Lokve gdeie szelo naszeleno zauszimi szvoim pristojanstuen, jest pristoieche pod Hrilin Grad I kadaie u Staron vrimeu ondi bilo Szelo naszeleno iest Plebanu Lichka obszluzeuala I to za vekshe veruvana y tuerdostij radi buduchi dameie Gos. Bogh pohodil, da nevidim popu Mattha Grubisichu da on od moie sztrane podpisze i szvoju navadnom pechatom podpechati. Da

u Hrilinu na Die 27. Feb. Ann. 1671.

Ja Pop Matthias Grubesich zdopuschieniem i szplenipotentim moga G. Stricha za uechja uerovania iesamse podpisal.

III

Vu Ime Bozie Amen. Anno Salutis 1502. Die 30 Novembris.

Kada se potusise lichani pod knezon Valentinon, ki bisze posekto vato vrime kapitan Vinodolski za niku differenciu, ka bisze potekla met liudi Lichkimi, Lokauskimi i Delnichkimi za nikoiega praszczu, koga bihu nasli slet Delnichani z Lokauchani, i behu posli stoga slega. A Lichani zavidiusi da su posli se sleda posli su tim sledom, i dosli su praszcu i ubili suga. stim Delnichani pritekli i rekli daite nam nassega prassca, zachsmo slet nasli i pomogal gaie nas chlovik ubit, i Lichani nisu dali i oui su ga prepovidali do praude. A oni su se pritusili Valentinu, i on imie odluchil praudu u Lichu i poslal ie suoga namestnika Buricha Antona i zoveliku praudu z Berkopolia dobri muxi naipervo Stipan Broz Steffich, drugi Stipan Broz Mikulich z Broda Abramouich Iuan drugi Marko Molasich. Iz Masora (?) Luka Maritich i dobise Lichani tu praudu. I osche pomenuti se ti dobri muxi zakone stare ke su slichali od suoih otacz i naidose tako da ki zviru smessta gane daie niegov do tri dni. I joschie se po-

minisze chabi od ovoga Goszpodinu islo, naidose da on malih ne gre nistar, nego velikoga praszca glava, a od medvida dlane. Ito Pisah ia Mihovil Zakan Sin Bosicha Tome po prosni dobrih Musi.

Ja pop Juraij Grubesich rodon y stanujuchi u Hrelinu ovu sententiu iz Copiati kako sze udersi u Salteriu u Hrelinu iz koiega officij govori izpisach od rechi do rechi, niti prilosih niti zmanakah chabi nikom Skodilo ni nahaszan bilo.

IV

Dana 10. Sept. Letta 1673.

Mi kapitul Griski zdola Podpisan suidochimo zovin nassin Piszmon kakoszmo razumeli od nassih Peruih sztarih Redounikou koiszu vazda szplebanium Lichkom ladali da Lokve koiesu nad Lichom, va kie znovich szello nastanieno, dâ szuie vazda hrilane branili y za szuoie dersali koie Lokue kada su bile vu sztaro vrime nasztanene, da ieszu pod Lasku Plovaniu Pristoiala.

Ia pop Gerga Papich plouan Griski, Iuan Benkouich kanonik, Iuan Deszpotich Can. Mare. Fran Marsilio Can. Ecclae S. Martini, Andre Benkouich Can. Jura Marsilio Canonik.

V

Ja doli Podpizani szvedochim ovim moin otvorenim Pizmom kadi god bi potriba pokazati, budi pred szaku Gospodu Duhovnu y szueczku, à naulastito pred Tribunal prauedni, kako jezam pet let circiter szlusal Milostivnogha Gospodina dobroga szpomenutia Zrini Miklousa Vikovechnoga Groffa od Zrina u Brodskoj officij alliti na Brodu za officiala. Ivazdar ieszu imenon Lokve do Zdenca za vode bile na sztran gori imenovanoga Gospodina Zrini Mikolusa I meni va ono vrime ie bila zapouid szkmeti Broczkimi y Zdelnichkimi Vu rechenih Lokvah Stale nachiniati za nih Gosp. konie ki marhe nosze na verh Javornika Cserdak; a pred Javornikom hise velike za putne lude, kakosse y szada videti more bervna poszichena. Metimtoga Vu malo vrime Gos. bratia med szobun podilili szusze, da Zrini Miklous u Csakovczu prie imanie, à Zrini Petar primoru: y tako fabrica osta in deserto: cha ia mogu moiou conscientiu Podneszti: Da bude vavde kadsze pokaze ovo Pismo valivo: na kosze szam moiom rukon podpizal y navadno Pечат Postavil. Datum Segnia 19. 7bra 1673.

Antonius Kuhacheuich

R I A S S U N T O DEI RAPPORTI DEL GORSKI KOTAR E DEL LITORALE NE CINQUECENTO E SEICENTO

Da secoli persiste il legame tra le città litorali di Vinodol e del retroterra montano, relazioni culturali, politiche economiche, etniche, sociali... Nell'opera presentiamo alcuni nuovi documenti di quest'ambito problematico.